หน้าที่และบทบาทของบรรณารักษ์ในห้องสมุดยุคสังคมข่าวสาร

บรรยายโดย ดร.สุนีย์ กาศจำรูญ
สรุปโดย วิลัย อัคคอิชยา*

การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในห้องสมุดย่อมมีผลกระทบต่อบรรณารักษ์ บุคลากรที่ทำงานในห้องสมุด ตลอดจนผู้ใช้ห้องสมุดด้วย

ประมาณปี ค.ศ. 1950 ห้องสมุดในสหรัฐอเมริกาเริ่มใช้คอมพิวเตอร์อย่างประปราย เช่น ที่มหาวิทยาลัยชิคาโก สาเหตุเกิดจากการที่บรรณารักษ์เริ่มมีความคิดว่าวัสดุห้องสมุดในห้องสมุดต่างๆ ส่วนใหญ่มักจะมีความคล้ายคลึงกัน แต่ห้องสมุดต่างๆ ต้องเสียเวลา แรงงานและงบประมาณในการทำงานซ้ำๆ กัน ดังนั้นจึงเกิดความคิดที่จะให้มีความร่วมมือระหว่างห้องสมุดขึ้น โดยใช้คอมพิวเตอร์ ผลปรากฏว่าในช่วงแรกการทำงานประสบความล้มเหลว จนกระทั่งประมาณปี ค.ศ. 1964-1965 จึงเริ่มมีเครือข่าย (Network) เกิดขึ้น เช่น OCLC, RLIN, WIN, DIALOG, MEDLIN, LEXIS และอื่นๆ ทำให้ห้องสมุดต่างๆ เริ่มหันมาใช้คอมพิวเตอร์กันมากขึ้น ผลจากการใช้คอมพิวเตอร์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้านในห้องสมุด ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีก็คือ การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยให้สามารถทำงานได้รวดเร็วขึ้น มีความถูกต้อง แม่นยำ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนผลเสียโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เครือข่ายร่วมกับห้องสมุดอื่นๆ อีกหลายร้อยแห่งทำให้ห้องสมุดไม่สามารถทำตามใจชอบได้ จำเป็นจะต้องมีกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งต้องปฏิบัติร่วมกันโดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานเช่น ในการทำบัตรรายการจำเป็นจะต้องใช้มาตรฐานหรือรูปแบบเดียวกัน คือ MARC เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้คอมพิวเตอร์กับการยืม-คืนหนังสือ แทนที่นักศึกษาจะต้องกรอก

---

*บรรณารักษ์ชำนาญการ ระดับ 8 ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการและวิจัย สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รายละเอียดต่างๆ ก็ใช้ปากกาแสง (Light Pen) และ Barcode แทนเป็นต้น ฝ่ายวิเคราะห์เลขหมู่และทำบัตรรายการ แต่เดิมต้องพิมพ์บัตร พิมพ์ซอง ฯลฯ แต่ถ้าใช้คอมพิวเตอร์แล้ว หนังสือทุกเล่มที่เข้ามาจะต้องผ่านการ Search ในคอมพิวเตอร์เพื่อตรวจดูว่า หนังสือเล่มนั้นๆ ได้ผ่านการจัดหมู่โดย LC หรือสถาบันใดหรือไม่ ถ้าไม่มีบรรณารักษ์จะต้องทำ Original Cataloging กรณีมีการจัดหมู่โดย LC ห้องสมุดสามารถรับไว้ใช้ได้เลยโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข แต่ถ้าสถาบันอื่นเป็นผู้จัดทำ บรรณารักษ์จะต้องพิจารณาว่าจะรับได้หรือไม่ ถ้ารับได้ก็รับโดยอาจจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยเพื่อความเหมาะสม แต่ถ้าไม่รับบรรณารักษ์จะต้องเป็นคนทำบัตรเช่นเดียวกับการทำ Original Cataloging เมื่อมีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ปกติมักจะมีการเปลี่ยนแปลงการแบ่งหน่วยงานในฝ่ายจัดหมู่และทำบัตรรายการใหม่ มักจะแบ่งเป็น 4 Unit คือ Searching Unit, Inputing Unit, Maintainance Unit และ Retrospective Conversion Unit คอมพิวเตอร์นั้นอกจากจะช่วยให้สามารถทำงานได้รวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำและมีประสิทธิภาพมากขึ้นแล้ว ยังช่วยให้มีการประสานงานระหว่างห้องสมุดมากขึ้นและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย เพราะสามารถทราบได้ว่า หนังสือ หรือวัสดุห้องสมุดที่ต้องการมีอยู่ในห้องสมุดใดบ้าง ก็สามารถยืมหนังสือระหว่างห้องสมุดได้สะดวกขึ้น ในรัฐคาลิฟอร์เนียมีมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น UCLA, USC เป็นต้น ร่วมมือกันโดยให้มีการยืมระหว่างห้องสมุดโดยไม่ต้องเสียเงินเฉพาะสมาชิก จึงทำให้เกิดหน่วยงานใหม่ ซึ่งมีหน้าที่ให้บริการบุคคลภายนอกโดยเก็บค่าบริการ

จะเห็นได้ว่า การใช้คอมพิวเตอร์ทำให้ห้องสมุดต้องประสานงานกันมากขึ้นกว่าเดิม การประสานงานยิ่งมากเท่าใด การทำงานก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามงานทุกอย่างต้องเป็นไปตามขั้นตอน หรือเป็นขั้นเป็นตอน และมีกฎเกณฑ์ต่างๆ มากกว่าห้องสมุดที่ไม่ใช้คอมพิวเตอร์ มีข้อน่าสังเกต คือ คอมพิวเตอร์ไม่ได้ทำอะไรได้ทุกอย่าง ดังนั้นจึงต้องพิจารณาว่าอะไรที่คอมพิวเตอร์ทำได้ และอะไรที่คนจะต้องทำ การประสานงานระหว่างแต่ละหน่วยงานในระบบห้องสมุดที่ใช้คอมพิวเตอร์เช่น จัดหมู่และทำบัตรรายการ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า และบริการยืม-คืน เป็นต้น จะมีมากกว่าในห้องสมุดธรรมดาที่ไม่ได้ใช้คอมพิวเตอร์ ปัญหามีอยู่ว่าใครหรือคนของฝ่ายใดจะเป็นผู้สอนใคร หรือคนของฝ่ายใด เช่น ในเรื่องการใช้บัตรรายการ ซึ่งต้องมีคำผ่าน (Password) และต้องรู้วิธีใช้ เพราะถ้าไม่รู้วิธีใช้ก็จะวนเวียนอยู่กับที่ไม่สามารถไปต่อได้ กรณีนี้กลุ่มแรกที่ทำงานหนัก คือ คนที่ทำงานเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ซึ่งจะต้องไปสอนคนในฝ่ายจัดหมู่และทำบัตรรายการ จากนั้นคนจากฝ่ายจัดหมู่และทำบัตรรายการจะต้องไปสอนคนจากฝ่ายบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าและฝ่ายบริการยืม-คืน เป็นต้น ปัญหามีต่อไปว่า จะสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดีและหากมีปัญหาอื่นๆ เกิดขึ้นจะแก้ไขอย่างไร เช่น กรณีพบว่าหนังสือเล่มนั้นไม่มีในคอมพิวเตอร์ คนจากฝ่ายบริการยืม-คืน จะต้องรู้จักวิธีเอาข้อมูลเดิมๆ ของ

หนังสือเล่มนั้นเช่น ชื่อผู้แต่ง และชื่อเรื่องไป Input ไว้ในคอมพิวเตอร์ก่อนแล้วให้ผู้ใช้ยืมหนังสือต่อไป ต่อเมื่อได้รับหนังสือกลับคืนมา แล้วจึงค่อยส่งไปที่ Retrospective Conversion Unit เพื่อทำให้สมบูรณ์อีกครั้ง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาการเรียงและการค้นบัตรในตู้บัตรรายการกับในคอมพิวเตอร์ ซึ่งไม่เหมือนกัน ดังนั้นจึงต้องมีการสอนผู้ใช้ด้วย ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการประสานงานกันมาก รวมทั้งกับผู้ใช้ด้วย บางครั้งต้องให้คนจากฝ่ายต่างๆ ทั้งจัดหมู่และทำบัตรรายการ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าและบริการยืม-คืนมาช่วยค้นบริการผู้ใช้ นอกจากนั้นการใช้คอมพิวเตอร์มีสิ่งที่ควรจะต้องระมัดระวังก็คือ ผู้ใช้สามารถลบระเบียน (Record) ของห้องสมุดได้ ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องมีการป้องกัน อย่างน้อยที่สุดก็ในลักษณะที่เป็น Minimum Security

เกี่ยวกับหน้าที่ของบุคลากรห้องสมุดนั้น จะถูกเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เมื่อห้องสมุดแบ่งงานออกเป็น Unit ต่างๆ มากขึ้น จำเป็นจะต้องมีบรรณารักษ์เป็นหัวหน้ามากขึ้นด้วย หัวหน้าเหล่านี้ จะต้องเป็นคน Active ต้องมีการประสานงานและมีการประชุมกันมากขึ้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา ถ้าเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ จะมีห้องสมุดสาขาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องสมุดตามภาคต่างๆ เมื่อห้องสมุดนำคอมพิวเตอร์มาใช้จะมีเจ้าหน้าที่จาก OCLC หรือ RLIN ในฐานะที่ปรึกษา (Consultance) มาให้คำปรึกษาและสอนบรรดาหัวหน้าทั้งหลายก่อน ซึ่งหัวหน้าเหล่านี้จะต้องทำการศึกษาให้รู้งานอย่างดี เพื่อจะได้สามารถสอนบุคลากรอื่นๆ ของห้องสมุดได้ บรรณารักษ์เหล่านี้ถือว่าเป็น Manager ทำหน้าที่เหมือนครูสอน ในส่วนของฝ่ายจัดหาทรัพยากรห้องสมุดนั้น ในห้องสมุดที่ใช้คอมพิวเตอร์จะมีหน่วยงานใหม่เกิดขึ้น เรียกว่า Bibliographic Searching ซึ่งจะมาแบ่งงานส่วนหนึ่งของฝ่ายจัดหาฯ เดิมไป โดยที่ฝ่ายจัดหาฯ จะทำหน้าที่เฉพาะสั่งซื้อหนังสือจากร้านหนังสือทั่วไปและจ่ายบิล ส่วนการคัดเลือกหนังสือนั้นจะมีบรรณารักษ์ ซึ่งมีความชำนาญเฉพาะด้านหรือเฉพาะสาขาวิชาจากหน่ายงานต่างๆ รวมทั้งห้องสมุดสาขามาทำหน้าที่คัดเลือกหนังสือในสาขาที่เขารับผิดชอบ เรียกว่า Subject Bibliographer เมื่อ Subject Bibliographer เลือกหนังสือได้แล้วก็จะส่งหนังสือไปให้หน่วยงาน Bibliographic Searching เพื่อดำเนินการในรายละเอียดต่อไป

คุณสมบัติของบุคลากรที่จะมาปฏิบัติงานในห้องสมุดที่ใช้คอมพิวเตอร์ ก็แตกต่างไปจากเดิม แนวโน้มในการรับคนเข้าทำงานจะรับคนที่เคยทำงานเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มาก่อน มีบุคลิกภาพดี รู้ภาษาต่างประเทศ เช่น เยอรมัน รัสเซีย สเปน เกาหลี ญี่ปุ่น และจีน เป็นต้น กรณีตำแหน่งบรรณารักษ์นั้น จะต้องมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ จบการศึกษาปริญญาโททางบรรณารักษศาสตร์จากโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจาก ALA

เกี่ยวกับการใช้บุคลากรในห้องสมุดสำหรับห้องสมุดที่ใช้คอมพิวเตอร์นั้น พบว่า มีการจ้างบรรณารักษ์น้อยลงกว่าแต่ก่อน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วง 3-5 ปีหลังนิยมจ้างบุคลากรระดับ LA (Library Assistant) มากกว่าระดับบรรณารักษ์ ทั้งนี้เพราะเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย เนื่องจากค่าจ้างบรรณารักษ์ 1 คน สามารถจ้าง LA ได้ 3-4 คน นอกจากนั้นห้องสมุดมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ หลายแห่งศูนย์คอมพิวเตอร์ของห้องสมุด จำเป็นที่จะต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ทางด้านคอมพิวเตอร์และวิศวกรรมศาสตร์ จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงนี้มีผลกระทบต่อโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์มาก ใน 6 ปีหลังโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาถูกปิดไปหลายแห่ง เนื่องจากนักศึกษามาเรียนน้อยลง หลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ในระยะหลังจึงต้องเปลี่ยนแปลงไป ต้องมีคำว่า Information อยู่ด้วย บางครั้งถ้าไปชนกับ Information ของทางด้านคอมพิวเตอร์ ก็จะเปลี่ยนมาใช้ Library and Information Science หรือ Library and Information Service เป็นต้น วิชาที่สอนก็เปลี่ยนแปลงไปมาก คือ จะสอนวิชาเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลทำให้เกิดการขัดแย้งและมีการแบ่งชั้นระหว่างบรรณารักษ์ และ LA LA นี้ มี 4 ระดับ ตั้งแต่ระดับ 1-4 ซึ่งแต่ละห้องสมุดจัดแบ่งไว้ไม่เหมือนกัน LA จำนวนมากเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโท รู้ภาษาต่างประเทศหลายๆ ภาษา แต่ที่ไม่สามารถเป็นบรรณารักษ์ได้ก็เนื่องจากไม่ได้จบปริญญาโททางบรรณารักษศาสตร์จากโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจาก ALA ในกรณีของห้องสมุดเฉพาะส่วนใหญ่จะต้องการผู้ที่มี Double Major คือ ต้องมีปริญญาโททางบรรณารักษศาสตร์ดังกล่าว และปริญญาตรีในสาขาวิชาเฉพาะที่เขาต้องการ การตีราคาเงินเดือนก็ไม่เท่ากัน แม้ว่าจะมี Rank อยู่ก็ตาม เพราะมีความยืดหยุ่นมาก ปกติแล้วแผนกบุคลากรจะทำหน้าที่ตีราคาให้โดยตีราคาจากปริญญาและประสบการณ์ ในประเทศสหรัฐอเมริกาประสบการณ์มีความสำคัญมาก

ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด เป็นการสรุปเพื่อให้มองเห็นภาพพจน์กว้างๆ ของหน้าที่และบทบาทของบรรณารักษ์ในห้องสมุดยุคสังคมข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา